

Betlen Anna

Érdekvédelem, vállalkozás, nagypolitika

Önsegítő egyesületek a munkanélküliség ellen

A munkanélküliek és álláskeresők egyesületei

A munkanélküliek és álláskeresők egyesületeit 1990 őszén kezdték szervezni szerte az országban. Az első egyesület Kunszentmiklóson alakult, közvetlenül egy szocialista párti nagygyűlést követően, a gyűlés szónokának, a szocialista országgyűlési képviselőnek az indítványára. A kunszentmiklósi egyesületet gyors egymásutánban követték a többiek. 1991 májusában Budapesten tíz egyesület megalakította a Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesületeinek Országos Szövetségét, debreceni központtal. A munkanélküli egyesületek többsége – különösen az első hónapokban – az Alföldön jött létre, szoros összefüggésben a térség kiemelkedően hátrányos foglalkoztatási helyzetével. A Dunántúlon és Budapesten a szerveződés sokáig elmaradt vagy formális volt. 1992 végére 50-60 egyesületről számolnak be az Országos Szövetség vezetői. Többségük tagja a Szövetségnek, de vannak egyesületek, amelyek nem léptek be, s vannak, amelyek időközben kiléptek az Országos Szövetségből, és más szervezethez csatlakoztak.

*

A munkanélküli egyesületek legfontosabb feladatuknak a munkahelyi érdekvédelem hatóköréből kikerült munkanélküliek gondjainak enyhítését tekintik. Eszerint – a szervezet erejétől, a benne tevékenykedők képességeitől függően – különféle szolgáltatásokat próbálnak ellátni. Irodáikban folyamatosan vagy heti ügyeleti rendben állásközvetítést végeznek a betérő munkanélküliek számára. Több helyen a szakszervezetek vagy a Szocialista Párt által „kikölcsönzött” jogász segítségével jogi tanácsadást is biztosítanak. Az egyesületek tevékenységükkel – néhol tudatos szervezéssel, máskor *csak úgy*, a dolog jellegénél fogva – egyfajta „lelki gondozást” is biztosítanak az őket felkeresőknek.

A tagság

A munkanélküli-egyesületek taglétszámáról nem könnyű hitelt érdemlő adatokat szerezni, de mivel az egyesületi tagság nem feltétele a szolgáltatásokban való részesedésnek, és mivel az egyesületi tagsággal nem jár kötelezően a szervezet munkájában való aktív részvétel, a létszám maga nem is hordozna lényeges információt. Annál fontosabb volna látni, hogy milyen tömeget érint az egyesületek napi tevékenysége. Sajnos azonban erről sincsenek teljeskörű vagy akár reprezentatív adatok.¹ Az egyesületek tagsága mind összetételét, mind nagyságát tekintve jelentős mértékben függ attól, hogy milyen mértékben és hatással sikerült az érdekvédelmi tevékenységet kifejleszteni.

1992 decemberében kérdőívet készítettünk, amelyet ötven bejegyzett és a címlistánkon szereplő egyesület címére küldtünk el. A kérdőívet január közepéig 18 egyesület töltötte ki², közülük az 1991-ben alakult (pontosabban: bejegyzett) kilenc egyesület átlagos taglétszáma, ha a kiugróan magas Hajdú-Bihar megyei tagságot is számításba vesszük, 799 fő, a legnagyobb egyesület nélkül 257 fő. A kilenc 1992-ben alakult egyesület átlagos létszáma 121 fő.

A kisebb taglétszámú egyesületek többsége viszonylag új, 1992-es alapítású, ezek többnyire heti egy-két fogadónapot tartanak. A nagyobb létszámú egyesületek kevés kivétellel a hét minden munkanapján fogadják az érdeklődőket. Az egyesületek nagyságára, ügyfélfogadási rendszerükre vonatkozó adatainkat az alábbi táblázatban foglaljuk össze:

1.sz. táblázat

Az egyesületek taglétszáma és ügyfélfogadási rendje az alapítás éve szerint

Az alapítás éve	A 100 fősnél kisebb egyesületek			A 100 fősnél nagyobb egyesületek		
	száma	átl. lét-száma	heti fogadónap-jainak átl.száma	száma	átl. lét-száma	heti fogadónap-jainak átl.száma
1991	3	54,3	1,3	5	378	4,5
H-B.m. Egyesület				1	5140	5
1992	7	54,4	1,7	2	356	3,5
Együtt*	10	54,4	1,6	7 8	37 968	4,3

* A táblázatban külön sorban szerepelnek az 5140 fős Hajdú-Bihar megyei Egyesület adatai, és az összecsorban az ezek figyelembevételével számított értékek. Mivel ez az egyetlen (bár kétségtől a legjelentősebb) egyesület számottevő mértékben megváltoztatja az egyesületi nagyságra jellemző értéket, jobbnak láttam kétféle átlagot közölni.

Ugyanezen 18 egyesület a kérdésünkre adott válaszok szerint összesen naponta kb. 145 álláskeresőt fogad irodáiban, hogy tanácsokkal, állásajánlatokkal lássa el őket. Az egyesületek tevékenységének hatásosságát a szervezethez jutó adatok jellemző adatok bemutatása után – szintén a kérdőívre adott válaszaik alapján – a segítségükkel elhelyezkedettek számával is érzékeltethetjük.

2.sz. táblázat:

Az egyesületalapítás óta munkahelyhez juttatott álláskeresők száma

Alapítás éve	Állandó <i>munkahely</i>	Alkalmi	Közmunka
1991	465	160	38
H-B m.Egyesület*	2005	2300	10
1992	78	77	48

* Külön sorban ezúttal is a Hajdú-Bihar megyei egyesület adatai olvashatók. Az adatok egyébként nyilvánvalóan halmozódást is tartalmaznak: ugyanaz a személy bizonyára többször is kaphatott segítséget az egyesületektől.

Valóban külön kategóriát képez a Debrecenben székelő Hajdú-Bihar megyei Egyesület, amely mind taglétszámát tekintve, mind pedig tevékenységének szervezethez jutó adatok jellemző adatok bemutatása után – szintén a kérdőívre adott válaszaik alapján – a segítségükkel elhelyezkedettek számával is érzékeltethetjük. Ez nem is meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy Debrecen jelenti egyúttal az Országos Szövetség központját is, s hogy a debreceni egyesületi vezetők egyszersmind az országos szervezet vezetői. A debreceni egyesület szolgáltatja azt a kísérleti terepet, ahol az egyesület-szervezés és a különféle szolgáltatások módszereinek és gyakorlatának kipróbálása megindult.

Noha a Hajdú-Bihar megyei Egyesület által közölt adatokhoz képest eltörpülni látszik, mégsem elhanyagolható az a szervezői és szolgáltató tevékenység, amit néhány más egyesület végez a munkanélküliekért. Többségük fogadónaponként 5-12 ügyfelet fogad (Debrecenben napi 40-et), sokan közülük fennállásuk óta 10-50 állandó, 20-40 alkalmi és néhány közmunkás munkahely betöltésében működtek közre. Érdekes megfigyelni, hogy az 1992-ben alakult egyesületek sokkal több közmunkaként finanszírozott munkahelyet szereztek ügyfeleiknek, mint a korábban alakultak. Ez arra enged következtetni, hogy a „fiatalabb” egyesületek némelyike nagyobb súlyt helyezett (vagy több lehetőséggel rendelkezett) a helyi önkormányzattal és munkaügyi kirendeltséggel való jó kapcsolat kialakítására.

A kérdőívet a megkérdezett egyesületek fele sem töltötte ki, és küldte vissza. De a válaszoló tizennyolc egyesületnek is csak kevesebb mint felére igaz – legalábbis a közölt adatok tanúsága szerint –, hogy számotte-

vőnek mondható egyesületi életet folytat. A Hajdú-Bihar megyei Egyesületen kívül még hat olyan egyesületet emelhetünk ki a választ adók közül, amelyek öt mennyiségi kritérium közül legalább háromban meghaladnak valamiféle – önkényesen kijelölt³ – minimumot. Az alábbi kritériumokról van szó:

- 150 főnél nagyobb nyilvántartott taglétszám;
- az egyesületalapítás óta *fogadott*⁴ ügyfelek száma eléri a 340 főt (halmozódást nem kizárva!);
- az egész eddigi tevékenységük során állandó munkahelyhez segítettek száma eléri a 20 főt;
- az alkalmi munkára irányítottak száma eléri a 12 főt;
- a közmunkaként elismert munkahelyhez juttatottak száma eléri a 8 főt.

A munkanélküli-egyesületek területi elrendeződése az országban

Ha még megnézzük, mely egyesületek szerveztek tanfolyamo(ka)t munkanélküliek számára, elhanyagolható eltéréssel ugyanazt a kört állíthatjuk össze. A válaszadó tizennyolc egyesület közül heten számoltak be tanfolyam szervezéséről, vagy tanfolyam szervezésében való részvételről. Közülük egy álláskeresőre felkészítő tanfolyamokat tart, amit – noha bizonyára nagyon hasznos foglalkozásokról van szó –, nem tekinthetünk valódi képzésnek. A fennmaradó hat egyesület közül kettő német, egy angol nyelvtanfolyamot szervezett 16, 20, illetve 18 fő részvételével; az egyik egyesület mezőgazdasági szaktanácsadói tanfolyamot indított 26 hallgató számára, egy másik pedig fűrészgépkezelői képzést nyújtott 20 embernek. A hatodik egyesület öt tanfolyam szervezésében működött

együtt oktató intézményekkel, összesen 113 fő képzésében vettek részt. A felsorolt hat egyesületből öt az előzőekben legjobbaknak minősített egyesületek közé tartozik. Természetesen ezeknek a jellemzőknek az alapján mindenképpen kimaradnak a jelentősnek ítélt egyesületek közül azok, amelyek csak néhány hónapja alakultak, s így tevékenységük még aligha számszerűsíthető. A fenti térképen egyszerű pont jelöli a listánkon szereplő egyesületeket. Körrel emeltük ki azokat, amelyek válaszoltak a kérdőívre, és csillagot kaptak közülük azok, amelyek a válaszok alapján jelentős egyesületi életet folytató szervezetnek számítanak. (Érdemes megfigyelni, hogy egymáshoz viszonylag közel működő egyesületekről van szó.)

Álláskereső irodák

Az álláskereső-egyesületi életnek azonban fontos jellemzője a tartós, rendszeres ügyfélgondozás, a környező munkahelyekkel való folyamatos és gyümölcsöző kapcsolattartás, a rendelkezésre álló képzési és szociális intézmények kitaró felderítése, és a meg-megújuló erőfeszítés ezek szolgáltatásainak igénybevételére. Mindezekre tekintettel okkal gondolhatjuk, hogy amennyiben az egyesületek tevékenységét valamiképp minősíteni akarjuk, nyugodtan hagyatkozhatunk adatszerű eredményeikre.

Az ötven, vagy egyes vezetőik szerint hatvan-egynéhány bejegyzett egyesület tehát ma még csak ígéret egy kiterjedt, a munka nélkül maradtak öntevékenységén alapuló gondozó-, munkakereső-, átképző hálózat működésére.

A fenti, nem túl szigorú megfontolások alapján hat-hét egyesületet minősíthetünk rendszeres egyesületi életet élő szervezetnek, ezek viszont, többnyire igen nehéz körülményeik ellenére hónapok, esetleg évek óta szívós aprómunkával igyekeznek javítani a hozzájuk forduló munkanélküliek helyzetén.

*

Egy munkanélküli egyesületi iroda megnyitása már eleve nem csekély akadályokba ütközik. Szükség van egy támogató szervezetre, amely irodaépülettel rendelkezik, és egy vagy két szobát (jobb esetben telefonhasználat) át tud engedni az egyesület céljaira. Ezt az esetek többségében a Szocialista Párt helyi szervei nyújtották. Mivel az MSZP az egyesületek alapításában fontos szerepet vállalt, a támogatást részben kötelességének is érezte. Nem egy városban azonban idővel – többek között az egyesületek pártsemlegességre való törekvése miatt – sikerült az önkormányzat vagy más szervezet segítségét is megnyerni.

Az irodába találni kellett egy-két (vagy több) alkalmas embert, aki hosszú időn keresztül hajlandó és képes volt a betérő ügyfelek problémáival minden ellenszolgáltatás nélkül foglalkozni. A sikeresebb – és szerencsésebb – egyesületek idővel elérték, hogy az állásközvetítéssel és a munkanélküliek személyes gondjaival foglalkozó munkatársak egyikét-mási-

kát munkanélküli járadékuk idejének kitöltése után, vagy akár azt megszakítva, a helyi önkormányzat és a munkaügyi központ mint közmunkást ismerje el.

Az irodában szolgáltatást nyújtó aktivistáknak meg kellett tanulniuk a munkanélküliség kezelésével kapcsolatos eljárásokat, a lehetőségek felkutatásának módjait. Képesse kellett válniuk arra, hogy egyformán tudjanak tárgyalni komoly vállalati vezetőkkel és kétségbeesett, reményvesztett munkanélküliekkel. Le kellett (volna) küzdeniük a helyi munkaügyi kirendeltség dolgozóinak gyanakvását és ellenállását, hogy meg tudják tőlük szerezni a legfrissebb álláslehetőségeket tartalmazó listákat, s hogy azok elfogadják az egyesületet mint együttműködő partnert a munkanélküliek érdekvédelme terén. Nem meglepő, hogy a munkanélküli egyesület és a munkaügyi kirendeltség kapcsolata igen sok helyen konfliktusos. Mindkét részről súlyos és nem mindig teljesen megalapozatlan ítéletek nehezítik a közös munkát. A munkaügyi központok alkalmazottai úgy látják, hogy a munkanélküliek többnyire nem is akarnak dolgozni, csak minél több pénzt szeretnének kicsikarni a foglalkoztatási alapból vagy bármilyen közpénzből, lehetőleg minél kevesebb ellenszolgáltatás árán. A munkanélküli egyesületek tagjai pedig meg vannak győződve arról, hogy a munkaügyi központnak nem érdeke a munkanélküliség számottevő csökkenése, hiszen a kirendeltségbe felvehető, illetve bent tartható alkalmazottak száma a regisztrált munkanélküliek számától függ. Ugyanakkor, bár az elhelyezkedő munkanélküliek számának alakulását figyelembe veszik az alkalmazottak jutalmazásánál, abban semmiképp sem lehetnek érdekeltek, hogy egy tőlük független szervezetről kiderüljön, hogy náluk hatékonyabban műveli az állasközvetítést.

Márpedig egy jól működő, már bejáratott munkanélküli egyesületi iroda szinte biztosan eredményesebb az álláskeresés, munkanélküli-gondozás terén, mint a munkaügyi kirendeltség irodája. Az egyesületi jellegnél, a benne dolgozók önkéntességénél fogva nyilvánvaló, hogy az igényekhez rugalmasan alkalmazkodva állnak az ügyfelek rendelkezésére mind a nyitvatartási időt, mind a kezelésükbe vett megoldandó problémák körét illetően. Tekintve, hogy az egyesületnél nem kötelező jelentkezni, a betérő munkanélküliek is azok közül kerülnek ki, akik kétségkívül dolgozni akarnak. Éppen ezért a munkáltatók az általuk ajánlott álláskeresők jelentkezését komolyan is veszik: nem tartanak attól, hogy az illető csak pecsétet akar a munkanélküli lapjára, járulék iránti jogosultsága meghosszabbítása végett. Azáltal pedig, hogy valóban csak a munkát keresők látogatják az irodáikat, és hogy nem kell az álláskeresés tárgyától merőben eltérő adminisztrációval tölteni az időt, több jut egy-egy ügyfélre, alaposabban meg tudják ismerni őket, célzottabb állasközvetítést tudnak az irodák végezni. Ugyancsak a munkanélküli egyesületi irodák eredményességét javítja, hogy a kötetlenebb, mindkét fél részéről önkéntes együttlét során sokkal több lehetőség van a munkanélküliek felvilágosítására mind jogaik, mind kötelezettségeik, mind például az átképzési lehetőségek előnye felől. Feltétlenül érdemes volna tehát elgondolkodni azon, hogy miképp lehetne célszerűen elválasztani a hatósági és a szol-

gálatatói szerepkört a munkanélküli-gondozás terén is. Ez egyben a társadalmi és állami szervezetek együttműködésének feltételeit is javítaná.

Munkahelyteremtési kísérletek

A munkanélküli egyesületek, s kivált országos szövetségük vezetői kezdetől fogva úgy vélték, hogy az álláskeresésen túlmenően is helyénvaló lenne saját kezükbe venni a sorsukat: már megalakulásukkor saját vállalkozások beindítását tervezték. Elsőként, tudomásom szerint, a Hajdú-Bihar megyei Egyesület alapított három betéti társaságot. Jelentékeny erőfeszítést igényelt már a bejegyeztetésükhöz szükséges feltételek biztosítása is, hiszen munkanélküliek társaságairól lévén szó, még az illeték lerovása is gondot okozott. Ki kellett továbbá dolgozni valamiféle cselekvési programokat is, amelyek a majdani vállalkozások tevékenységének alapjául szolgálhattak. Születtek is nagyszabású elképzelések, amelyeket a legkülönbélebb nagy- és kisebb vállalatok (egyébként semmire sem kötelező) együttműködési szándéknyilatkozataikkal támogattak. Ilyen például a debreceni Spektrum Mérnökiroda terve, amellyel kapcsolatban még 1991-ben olyan egyezsége jutottak a nagyobb közlekedési és más, nagy szolgáltató vállalatokkal, hogy amennyiben azoknak szükségük lenne az Iroda mérnökeire, megbízná őket a munkával, és amennyiben munkásokra lenne szüksége a kivitelezéshez, a munkanélküli egyesület által ajánlottak közül válogatná a munkaerő negyven százalékát. Ez és az ilyen nyilatkozatok ugyanakkor komoly eredményt sejtettek a munkanélküli egyesületek szervezésének és az Országos Szövetség működésének kezdetén: azt ugyanis, hogy a gazdasági és társadalmi élet fontos szereplői tárgyalópartnerként kezdték elismerni a munkanélküliek képviselőit.

Kétségtelen, hogy nem éppen a legkönnyebb feladat ma életképes vállalkozást létrehozni Magyarországon, és kiváltképp nincs könnyű helyzetben az, aki tőke nélkül, lehetőleg sok foglalkoztatottat eltartó gazdálkodó szervezetet szeretne alapítani. A Munkanélküliek és Álláskereső Országos Szövetsége és az „Esély” alapítvány „Esély üzlethálózat” néven szociális bolthálózat megszervezését tervezi, amelyhez az önkormányzatok együttműködését kérték. Pályáztak e témával kapcsolatban a Népjóléti Minisztériumnál is, ahol azonban rejtélyes okokból elveszett a pályázatuk, így az ettől remélt összegtől – legalábbis a következő pályázati fordulóig – elestek. A szociális bolthálózat működéséhez elképzeléseik szerint két fő támogató csoportot kell megnyerniük: az önkormányzatokat és a nagykereskedelemmel foglalkozó vállalatokat, mégpedig szerte az országban. Szükség van ugyanis – minden megszervezendő bolt székhelyén – a kereskedelmi és közegészségügyi előírásoknak megfelelő üzlethelyiségre, amelyet ingyen vagy rendkívül alacsony díj fejében használhatnak. Szükség van továbbá az önkormányzatok által kialakítandó bönvagy jegyrendszerre, amely a város vagy község szociális gondozottjait kisebb vagy nagyobb részben az Esély üzletben való vásárlásra ösztönzi (netán egyenesen rászorítja), továbbá egy kiegészítő kedvezményrend-

szerre, amely lehetővé teszi, hogy más, igazolt rászorultak – munkanélküliek, kisnyugdíjasok, sokgyerekesek stb. – a szokásos diszkont-árnál olcsóbban vásárolhasanak a bolt kínálatából. Az önkormányzat (és a munkaügyi irányítás) támogatásának kell megjelennie abban is, hogy a boltok személyzetét mint közhasznú munkát végzőket kell megfizetni. Elengedhetetlen ezeken kívül a nagykereskedelem vállalatainak szervezett támogatása is. Olyan információs- és szállító kapacitásokkal bíró rendszer kialakítására van szükség a bolthálózat tartós működtetéséhez, amely az esetleges felhalmozódott, értékcsökkenett, de még nem romlott készletek hollétéről és elérhetőségéről időben értesíti a hálózatot, és lehetővé teszi az áru terítését is. Az Esély üzlethálózatról szóló írásos tervezet megemlíti néhány vállalat és gazdálkodókat összefogó érdekképviselő nevét a támogatók között. Az 1992 áprilisi dátummal keltezett irat még igen kidolgozatlan formában tartalmazza a tervezett vállalkozás kereteit, a decemberben kitöltött kérdőívek között azonban van egy, amelyből meg tudhatjuk: Debrecenben megindult a szociális boltok szervezése.

*

A kérdőívet kitöltve visszaküldő tizennyolc egyesület közül háromnak van már megalapított vállalkozása. A Hajdú-Bihar megyei Egyesület három, másfél évvel ezelőtt alapított betéti társasága közül egyről, a mezőgazdasági szolgáltató, szervező BT-ről és egy újonnan szervezett szociális bolthálózatról számol be, az előbbi a tagok saját hozzájárulása révén rendelkezik tőkével, az utóbbihoz megnyerték az önkormányzat (Szociális Alap) és a munkaügyi központ (közhasznú munka) támogatását. A Budaörsi Tin-Ta Egyesület egy termelő műhelyben tizenöt főnyi alkalmi munkást foglalkoztat, ezt a Munkaügyi Minisztérium pályázatán elnyert pénzzel finanszírozzák. Az Abádszalóki Munkanélküliek és Álláskereső Egyesülete sikerrel pályázott meg középlejratú világbanki hitelt, és sikerrel pályázott a Foglalkoztatási Alapnál is, így egy pékséget nyitottak (és egy másodikat terveznek) a faluban, és kereskedelemmel is foglalkoznak.

*

A tizennyolc válaszoló egyesület döntő többsége (13) a közeljövőre tervezi valamilyen vállalkozás indítását. Közülük négy szociális vagy vegyesboltot képzel el (ez minden bizonnyal részét képezi az Országos Szövetség fentebb ismertetett Szociális Bolthálózat tervének, amely 1992 nyarára készült el, s amellyel – ezidáig sikertelenül – pályáztak a Népjóléti Minisztériumnál). Két egyesület egyéb szociális és közösségi szolgáltatás (szociális gondozás, épület- és park-karbantartás, parkolóőrzés stb.) formájában szeretne munkát adni tagjainak, két egyesület szakipari szolgáltatásba kezd (közülük az egyik, a kecskeméti, el is nyerte a Munkaügyi Minisztérium egyik pályázatán a nyolc fő foglalkoztatásának megkezdéséhez szükséges összeget). A többi oktatás, építőipari tervezés és szolgáltatás (ez a korábban leírt, még mindig meg nem valósult debreceni

mérnökiroda lehet), és szerepel még a tervek között csomagküldő hálózat felállítása, szervezett munkaerőértékesítés, továbbá a már említett, második abádszalóki pékség.

A tervezett vállalkozások többségéhez valamilyen pályázaton kívánnak pénzt szerezni, de sokan számítanak az önkormányzatok támogatására is. Két egyesület van, amely, a kérdésünkre adott válasz szerint, már tárgyal vállalkozókkal, akik pénzzel is támogatnák őket. Egyikük, egy budapesti egyesület egyenesen 100 fő foglalkoztatására lát lehetőséget, amennyiben a támogatásokhoz hozzájut. Meglátásuk szerint ugyanis a kereskedők és egyéb vállalkozók szívesen látnának szervezett és fizetett piac- és parkolóőröket. A másik, a dunaújvárosi egyesület vezetői már tárgyalnak egy vállalkozóval, aki csomagkiküldő ügynökként alkalmazná az egyesület embereit, és helyiséget is biztosítana nekik erre a célra.

*

Kérdésünkre, hogy a tervezett vállalkozásokban hány fő foglalkoztatására gondolnak, és mennyi pénzre volna szükségük az induláshoz, igen sokféle választ kaptunk. Kilenc egyesület pályázat útján és/vagy önkormányzati támogatással szeretne pénzhez jutni (közülük legalább kettő, mint már volt róla szó, rendelkezik is az induláshoz szükséges forrásokkal). Az esetek többségében 100 ezer és 3 millió forint közötti összeget jelelölnek meg szükséges igényként. Van viszont két egyesület, amely 20 millió körüli összegben gondolkozik. A Hajdú-Bihar megyei Egyesület több lehetséges vállalkozást említ (egyenként 5 milliós tőkeigénnyel), és a Dombóvári Egyesület is a gazdasági élet széles spektrumát sorolja fel, mintegy száz munkanélküli foglalkoztatását látva lehetségesnek. Minél kidolgozottabbnak és végig gondoltabbnak tetszik azonban a vállalkozás terve a rövid kérdésre adott rövid válaszok alapján, annál szerényebb, és főként pontosabb a pénzigény, annál szűkebb a foglalkoztatandó munkatársak köre. Ez a megállapítás persze, mivel alapját csak a párszavas válaszok képezik, csupán egy benyomás. Látni kell azonban, hogy a munkanélküli egyesületek többségének, fennállásuk első egy-két éve alatt, nem sikerült legfontosabb deklarált célkitűzéseik egyikéhez, az önálló, működőképes vállalkozásokban teremtett munkahelyek sokaságához lényegesen közelebb jutniuk.

Ennek a sikertelenségnek okaként a pénz, a működtethető saját tőke hiányát semmiképp sem hozhatjuk fel, hiszen az egyesületek a vállalkozási tervek megfogalmazásakor ezzel nagyon is tisztában voltak. Meg voltak ugyanakkor győződve arról, hogy amennyiben világosan megnevezik céljaikat, s ezek képviselőjében mint egy országosan elismert szervezet lépnek fel, elérhetik azt a társadalmi támogatottságot, ami nonprofit vállalkozások beindításához és elfogadtatásához szükséges.

*

Arra a kérdésünkre, hogy mely szervezetek támogatását élvezik az egyesületek, a tizennyolc válaszadó közül tizenketten neveztek meg az önkormányzatokat, igaz, közülük négyen (plusz egy ötödik, amely nem említette támogatói között az önkormányzatot) tervezett vállalkozásuk egyik akadályozóját is az önkormányzatban látják. Három egyesület számol be arról, hogy a munkaügyi központ vagy a munkaügyi kirendeltség együttműködésére számíthat, egyikük szerint ugyanakkor a megyei munkaügyi központban nem támogatják vállalkozási tervüket. Nyolc egyesület nevezte meg az MSZP-t, egy az MSZMP-t és egyszersmind a DEMISZ-t, tízen számolnak be a MSZOSZ és az Autonómok, a Vasas, a SZEF és más SZOT-utód szakszervezet támogatásáról, továbbá tizenkilenc esetben említik más pártok, szakszervezetek, egyéb szervezetek (könyvtár, segítő szolgálatok, művelődési ház, alapítványok stb.) és vállalatok nevét a támogatók között. A vállalkozásindítás akadályai között csak két egyesület hivatkozik a pénzhányra⁵; többen, mivel nem vállalkoznak, egyáltalán nem válaszoltak e kérdésre, és két olyan egyesület is akadt, amely saját tapasztalatlanságukat, saját hiányos szakértelmüket jelölte meg a vállalkozás legfontosabb akadályaként (közülük az egyik a Budaörsi Tinta Egyesület, amely, mint már láttuk, egy tizenöt alkalmi munkásnak foglalkoztatási lehetőséget biztosító műhelyt üzemeltet, s amely nyert is ehhez a Munkaügyi Minisztérium pályázatán anyagi támogatást).

Nagyon természetes, hogy az egyesületek nem ugyanazt várják különféle partnereiktől. A pártoktól és társadalmi szervezetektől szívesen fogadják a helyiséget, telefonvonalat, papírt és működési költséget, de ha nem kapnak tőlük valamit, nem érzik úgy, hogy az illető szervezet akadályozni akarja működésüket. Az önkormányzat és a munkaügyi irányítás helyi szerve azonban egészen más megítélés alá esik. Az önkormányzattól és a munkaügyi központtól kapható, közmunkás-fizetés formájában megnyilvánuló, esetleg információs vagy egyéb támogatás mellett az egyesületek egy része a tervezett vállalkozás segítését (pontosabban a vele járó kockázat részben-egészen való felvállalását) várná el. Ez viszont már valóban bonyolult probléma. Ahhoz, hogy a helyi közigazgatási irányítás ilyen támogatást nyújtson, sokkal többre van szükség, mint az indulótőke összeszedésére, és még ez sem sikerül mindenütt. Olyan, majdhogynem bizalmi viszonynak kellene fennállnia az önkormányzatok és a vállalkozni kívánó munkanélküli egyesületek között, amely lehetővé tenné, hogy a képviselő testület megszavazza, és a későbbiekben együttműködően figyelemmel kísérje a szükséges anyagi eszközök rendelkezésre bocsátását. Ilyen sikeres együttműködési kezdeményezésről van szó az abádszalóki kísérlet esetében, ahol a világbanki hitel felvételét a falusi önkormányzat teljes támogatása kíséri, és ugyancsak gyümölcsözőnek látszik a kazincbarcikai munkanélküli egyesület és a városi képviselőtestület közös terve a szociális bolttal, valamint más szociális feladatok megosztásával kapcsolatban.

Mivel általában nem olyan vállalkozásokról lenne szó, amelyek egy választási cikluson belül nagy valószínűséggel gazdagságot hoznak a városnak vagy a falunak, az önkormányzati testület képviselői nem egyszer

politikai döntésként élik meg az odaítélendő támogatás feletti határozathozatalt. A politikai döntéshozatal során pedig nem jelent feltétlen előnyt mai, pártpolitikai eredetű gyanakvásuktól nem mindig mentes világunkban, ha a támogatásért folyamodó szervezetek mögött – legalábbis a döntést hozók tudomása szerint – legnagyobbbrészt egy párt, a vele rokon eszméket valló szakszervezeti csoport, s nemegyszer az általuk létrehozott alapítványok állanak.

*

További támogatók kerestetnek tehát, olyanok, akiket/amelyeket nem kötnek politikai megfontolások (vagyis nem politikai választások révén kerültek az esetleg adományozói hatalom birtokába), akiknek módjuk van felelősen ítélni a tervezett vállalkozások életképességéről, s akiknek megfelelő anyagi eszközök is rendelkezésükre állnak ilyen célra.

Nagypolitika a háttérben

A munkanélküli egyesületek megalakulásuktól kezdve – részben már a megalakulás tényével – szoros összefüggésbe kerültek a Magyar Szocialista Párttal. A munkanélküliek egyesületeinek szervezése – noha kimeríti az „alulról jövő kezdeményezés” fogalmának minden kritériumát – szervesen illeszkedik az MSZP „civil társadalom” programjába. A szerveződő egyesületek tagjai és vezetői persze szívesen fogadták az MSZP segítségét, ugyanakkor politikamentes szervezetekben kívántak tömörülni. Érzékenyen reagálva a társadalom pártok fölöttiség iránti elvárására, nyitottak maradtak minden más párt, társadalmi szervezet és intézmény felé. Ez azonban nem megy minden nehézség nélkül. A munkanélküli egyesületek szinte kivétel nélkül a helyi MSZP székházban kaptak helyet, és a Szocialista Párt telefonján lehet elérni őket.⁶ Azok a szervezetek, amelyek kezdettől fogva és feltételek nélkül nyújtottak támogatást az egyesületeknek, maguk is a politikai baloldalhoz tartoznak (a Munkanélküliek és Álláskereső Egyesületeinek Országos Szövetségét az MSZP-n és az MSZOSZ tag- és társszervezetein kívül leginkább a Friedrich Ebert Alapítvány támogatja, elsősorban konferenciák szervezésével). Mindezt – anélkül, hogy értéket tulajdonítanánk a felsorolt tényeknek – azért kell megjegyezni, hogy érthetővé váljék: a munkanélküli egyesületek meghirdetett politikamentessége sem a támogatásukra vállalkozó intézmények, sem a bennük aktív szerepet vállaló tagság oldalán nem valósulhatott meg maradéktalanul. Azoknál az egyesületeknél, amelyek sikeres és viszonylag nagyobb létszámot érintő érdekvédelmi és álláskereső tevékenységet tudtak kialakítani, s amelyeknél éppen ezért napi munkájuk során mindenféle ember megfordul, amelyek a környék legkülönbözőbb vállalataival és szervezeteivel kerülnek rendszeres kapcsolatba, ezeknél az egyesületeknél a párthoz tartozás elhalványult, néhol jelentéktelenné, esetleg akár konfliktusossá is vált. Azok az egyesületek azonban, amelyek tevékenységük lényegét jobbra a szervezeti élet kibontakoztatásában ta-

lálták meg, sokkal inkább politikai jellegű szerveződések maradtak, s mint ilyenek, szorosabb szálakkal kötődnek első támogatójukhoz, a Szocialista Párthoz.

*

Kezdetben az új egyesületeket, ha nem is minden esetben, de sok helyütt úgy hozták létre, hogy a helyi MSZP szervezet összehívta az elérhető munkanélkülieket⁷ egy gyűlésre, és ott kezükbe adott egy előre elkészített alapszabály- és alakuló nyilatkozat tervezetet, sőt, esetleg még levezető elnököt is „kölcsonözve” nekik, felvilágosították a megjelenteket az egyesületalapítás lehetőségeiről és előnyeiről. Az akció általában sikerrel járt, hiszen mindig akad tíz ember, aki hajlandó egyesülni – kivált ilyen nyilvánvalóan hasznos ügy érdekében –, s a hivatalos bejegyeztetés procedúrája már magától is megy. Sok olyan egyesület is létrejött tehát, amely később, legalábbis egyelőre, nem váltotta be a szervezők hozzájuk fűzött reményeit.

Az Országos Szövetség szerepe, működése

A munkanélküli egyesületek országos szövetséggé szerveződése mindenestre elkerülhetetlen volt. Ahhoz, hogy bármilyen eredményt el tudjanak érni például az álláskeresők munkához juttatása vagy az átképzési programokban való részvétel terén, a helyi egyesületeknek is jelentős tekintélyre kellett szert tenniük. A megyei munkaügyi tanácsokban való részvétel elnyeréséhez is kevés lett volna egy-egy pár fős, magát önszervezőnek nevező csoport jelentkezése. Sokszor nehéz lett volna a városi önkormányzatokkal szót érteni (egyáltalán: tárgyalási pozícióba kerülni), amennyiben az egyesületek mögött nincs erős érdekszövetség. Az Országos Szövetség létrehozása tehát feltétlen szükséglet volt. Egy ilyen központi szerv megalakítása ugyanakkor egyben lehetőséget teremt a politikai szerepvállalásra is.

*

Már a Szövetség alapítását követően kiadott állásfoglalás országos politikai összefüggésekbe helyezi a munkanélküli egyesületek szövetségbe szervezésének indokait: „Valamennyi magyar munkavállaló – kezdődik az 1991. októberi közgyűlés által jóváhagyott Állásfoglalás –, így a később kialakult munkanélkülieket tömörítő egyesületek és ezeknek Szövetsége reménnyel és bizalommal várta azt a társadalmi fordulatot, amelynek alapjait a szabad választások és a többpárti struktúra kialakulása teremtette meg. Azt reméltük, hogy a parlament rövid időn belül kidolgozza azt a struktúrát, amely az *igazi foglalkoztatást* és a munkához való *valódi* jogot eredményezi.” S a következő bekezdésben ez olvasható: „A munkanélkülieket képviselő egyesületek minden erejükkel azért küzdenek, hogy azon állampolgárok, akik a *rendszeráltás nyomán* (kiemelések tő-

lem, B.A.) munkanélkülivé váltak (...), ők is ennek az országnak hasznos polgárai lehessenek.” Az Állásfoglalás további politikai érdekű elemzés után megfogalmazza a munkanélküliek követeléseit. Ezek a később (1992 nyarán kiadott, „A Szövetség Tájékoztatója” c. anyaggal együtt országosan érvényes válságkezelő koncepciók kialakítását szorgalmazzák, és bírálják a parlamentet és a pártokat a munkanélküliséggel mint az egész társadalmat sújtó problémával kapcsolatos összefogás hiányáért.

Az Országos Szövetség, mint a Tájékoztatóból is kitetszik, csatlakozott a hasonló bírálatokat megfogalmazó TÉT, LÉT és TÁKA nevű laza szervezetekhez, és igen sok energiát fektetett abba, hogy minél több egyéb társadalmi szervezet, párt és szakszervezet egyenrangú szövetségésének mondhatta magát. Kapcsolatfelvételre törekedtek az összes, a munkanélküliséggel összefüggésben illetékes minisztériummal és más állami szervezetekkel.

Nem állíthatjuk, hogy fölösleges erőfeszítés lett volna az Országos Szövetség vezetői részéről az együttműködési- és szándéknyilatkozatok sorozatának megfogalmazása, az együttes aláírásukért kifejtett hatalmas szervezőmunka, a számtalan minisztériumi előszobázással töltött délelőtt. A Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesületeinek Országos Szövetsége elérte, hogy tagja lehessen az Érdekegyeztető Tanács Munkaerőpiaci Bizottságának, és ez valóban rendkívül fontos eredmény. A kitartó szervezőmunka, s a meg-megisméltendő közszereplés segített kiválasztani a Szövetség azon vezetőit, akik alkalmasak egy egészen újszerű feladatokat vállaló országos szervezetben való politizálásra, a munkanélküliek sajátos érdekeinek megjelenítésére a nagypolitika színpadán.

*

Mindez a hatalmas erőfeszítés, a helyi egyesületekben folyó, kimerítő aprómunkával együtt nemhogy a Szövetség nagyratörő elképzeléseinek megvalósulásához (a munkanélküliség növekedésének fékezése, a Foglalkoztatási Alap pénzeszközeinek növelése, esetleg egyfajta később beérő, kedvező gazdasági fordulat megalapozása) nem volt elegendő, de még a Szövetség és a tagegyesületek napi működéséhez szükséges aprópénz biztosítására is kevésnek bizonyult. Másfél évvel az Országos Szövetség megalakulása után, a legkülönfélébb „társadalmi parlamentekben” való tagság, miniszterekkel folytatott egyeztető tárgyalások és rádió, valamint tv-nyilatkozatok, nemzetközi konferenciákon való hivatalos részvétel stb. után is ismerősök és barátok munkahelyéről csent papíron, szíveségből átadott fénymásoló-kapacitásokkal, más szervezetektől kölcsönzött vagy közösen használt telefonvonalakon, a munkanélküli járadékból vásárolt postai bélyegekkel dolgoznak az egyesületek.

1992 koranyarára negyven körül volt a bejegyzett munkanélküli egyesületek száma. Az Országos Szövetségnek meg kellett fontolnia, milyen szervezeti változtatással és milyen új stratégia kialakításával növelhetné a szervezet hatékonyságát. A június végére összehívott közgyűlés előtt felmerült, nem volna-e helyesebb, ha a Munkanélküliek és Álláskeresők

Egyesületeinek Országos Szövetsége szakszervezeti konföderációvá alakulna át. Ezt a tervet a Munkaügyi Minisztérium politikai államtitkára a megelőző megbeszélések során támogatta. Ez esetben újabb igénylővel kellett volna számolni a SZOT-vagyon elosztásánál⁸, és további el nem hanyagolható jelentőségű eredmény lett volna, hogy a kiélezett politikai helyzetben a munkanélküli egyesületek szembekerülhettek volna egyik fontos támogatójukkal, az MSZOSZ-szal, és minden bizonnyal az MSZP is megneheztelt volna rájuk. Érthető ugyanakkor az Országos Szövetség vezetői részéről, hogy hajlottak e megoldás felé. Szembe kellett immár nézniük azzal a ténnyel, hogy mint országos szervezetnek, a Szövetségnek távolról sincs akkora presztízse, mint amekkorát ők az általuk képviselt tömegek jelentőségénél fogva helyesnek tartanának. Hiába ülnek a Munkaerőpiaci Bizottságokban, vannak ott szép számmal más szervezetek is, amelyeknek szintén nincs sok hatásuk az események menetére. Mint társadalmi szervezet, az Országos Szövetség a parlament illetékes bizottságától egymillió forintnyi éves támogatásra számíthatott; de magas helyről sugallt kalkuláció szerint kedvező esetben (ha lesznek szakszervezeti választások, s azokon a munkanélküli szakszervezet – potenciális tagsága súlyának megfelelően – sok szavazatot kap), akár 100-150 milliós vagyonhoz is juthat.

Világos volt továbbá, hogy amennyiben az Országos Szövetség vezetői saját szervezetük és a tagság nyilvánvaló érdekei ellenére is csak az állam képviselőivel való makacs szembenállást választják, semmi sem fogja lemosni a Szövetségről, hogy együttműködésre alkalmatlan, eleve ellenzéki szervezet, valójában az MSZP filiáléja.

*

A Szövetség közgyűlése végül nem fogadta el az Elnökség előterjesztését az alapvető szervezeti változásra: a munkanélküli egyesületek nem alakultak át szakszervezeti alapszervezetekké.⁹ A Szövetség átszervezésére azonban, noha egészen más jelleggel, mégis sor került. A továbbiakban lehetőség nyílik regionális és szakmai jellegű középszintű szervezeti egységek alakítására abban az esetben, ha elegendő számú egyesület jön létre egy-egy régióban vagy szakterületen. A középszintű szerveződések képviselőket nyerne a Szövetség országos vezető testületeiben, ami kétségkívül annak a törekvésnek a győzelmét jelenti, hogy az Elnökségben tevékenykedő „alapító atyák” eddigi túlnyomó hatalmát az idők során fokozatosan ellensúlyozni lehessen.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesületeinek Országos Szövetsége annak rendje és módja szerint a politikai porondon lábát megvetni akaró szervezet logikájának megfelelően fejlődik. Ez minden bizonnyal nehezen volt elkerülhető egy olyan országban, ahol a gyors és határozott politikai változások okán minden társadalmi folyamat a pártok színeiben jelenik meg, s mint ilyen osztja meg a résztvevőket.

A munkanélküli egyesületekben és Országos Szövetségükben tevé-

kenykedő aktivisták köre jól felosztható két részre: azokra, akik állást keresnek és vállalkozást alapítanak, és azokra, akik politizálnak, központokat, képviseleti irodákat hoznak létre, állásfoglalásokat fogalmaznak, tárgyalásokra járnak. S noha hangsúlyozni kell, hogy a Szövetség vezetőinek politikai szerepvállalása rendkívül fontos ahhoz, hogy a helyi szervezetek saját területükön megfelelő tekintéllyel tudjanak fellépni érdekeik képviselésében, nagy árat kell ezért az eredményért fizetni. A politikai küzdelmek gyanakvásokat keltenek a résztvevőkben. Sokszor akár a másik munkanélküliben, kívülálló érdeklődőben, beszélgetőtársban vagy segítő szándékkal közelítőben is ellenséget látnak, hiszen nem tudható, ki hova tartozik voltaképpen. Ennek a politika frontvonalai között hányódó szervezetnek, amelynek tagjaiban egy ellenzéki párt – helyzetüknél fogva – jövődő bázisát, a kormányzat képviselője – végzetes kiszolgáltatottságuk miatt – könnyedén felhasználható eszközt lát, nem is igen lehet más tapasztalata, mint hogy mindenki az ő bőréket viszi a vásárra.

A munkanélküli egyesületeknek a nagypolitikai sakkjátszmában való felhasználására tett kísérlet, a szavazást követő szervezeti szakadás és az állami vezetővel kialakított kapcsolat fagyossá válása ("Maguk vörösök, magukkal nem tárgyalok!") valószínűleg hosszú ideig megakadályozza a Szövetséget abban, hogy eredeti célkitűzéseinek megfelelően valóban pártoktól és politikai irányzatoktól független szervezetként ismertethesse el magát.

A magasrangú állami tisztviselő szájából elhangzó „vörösök” minősítés még önbeteljesítő próféciaivá lehet: a szocialista párt bizonyára nem utasítana el egy ekképp – akarva-akaratlan – köréje szerveződő pártonkívüli aktivistahálózatot.

Jegyzetek

1. Azokon a településeken, ahol az álláskereső (vagy munkanélküli) egyesület és a munkaügyi kirendeltség viszonya korrekt, időről időre beszámolót készítenek a munkaügyi irányművek számára az általuk kijárási álláskereső számáról.

2. Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy a rendelkezésünkre bocsátott számadatok felhasználásának korlátai vannak. A kérdőívünkhöz csatolt levelünkben – a statisztikai törvényre hivatkozva és az abban foglaltaknak megfelelően – kijelentettük, hogy nem fogunk egyedi adatokat közölni az egyesületekről. Noha semmi titkosat vagy titkolnivalót nem kérdeztünk, és noha meggyőződésünk szerint a válaszok között sincs ilyesmi, ehhez az ígérethez tartani kell magunkat. Tizennyolc kitöltött kérdőív azonban nem képezheti alapját semmiféle komolyan vehető statisztikus feldolgozásnak. Így elég vegyes eljárást kell követni: a Hajdú-Bihar megyei egyesületnél kivételt teszünk; adataik annyira kitűnnek a többiek közül, hogy értelmetlen volna azokkal együtt bármilyen átlagot értelmezni. Eltekinteni az ismertetésüktől pedig az egyesület jelentős volta miatt nem lehet. A többi esetben meg kell elégedni valamiféle laikus átlaggal és a tömegadatokkal.

3. „Önkényes” eljárásom a következő volt: mind az öt szempont szerint kijelöltem a kérdőívet kitöltő egyesületek válaszai közül a hét legmagasabb értéket. A hetedik érték jelenti azt a bizonyos minimumot, amire a szöveg utal.

4. Ezen semmi mást nem kell érteni, mint hogy az ügyfél betért az egyesületbe, ott beszélgettek vele, akár nyújtottak neki valamilyen segítséget, akár nem.

5. Kérdésünk ugyanis így szól: „Milyen akadályát látják az esetleges tőkehiányon kívül a vállalkozásnak?”

6. Volt olyan városi egyesület, amelynek alapítói – politikai megfontolásból – nem fogadták el az MSZP segítségét, és nem költöztek be a felajánlott pártszékházbeli helyiségbe. Lévéni, hogy más szervezetek, intézmények tartós segítséget nem tudtak vagy nem akartak nyújtani, az egyesület, noha súlyos foglalkoztatási gondokkal terhelt területen alakult, nem tudott életben maradni.

7. Egyes esetekben ismeretségi alapon hívták össze azokat, akikről tudták, hogy munka nélkül vannak, és akikről remélték, hogy hajlandók egy szervezet alapításában részt venni. Az is előfordult, hogy a helyi munkaügyi kirendeltség adatállományát felhasználva postán értesítették a regisztrált munkanélkülieket az egyesületalapítás időpontjáról és helyszínéről.

8. Éppen akkoriban folytak a valahai SZOT-vagyon felosztásáról és az esetleges szakszervezeti választásokról a tárgyalások (amelyeken a kormányt az államtitkár képviselte), és féltő volt, hogy a szakszervezetek megegyeznek a vagyonról, s így egységes ellenfélként lépnek fel a tárgyalópartnereikkel szemben az Érdekegyeztető Tanácsban.

9. A helyzet kiélezett voltára utal, hogy a sikertelen kísérletet követően néhány egyesület, élükön a szakszervezeti konföderációvá válást javasoló, az erre vonatkozó programtervezetet kidolgozó (ugyanakkor népjóléti minisztériumi tanácsadói állásban levő) külső szakértővel, kivált az Országos Szövetségből, s új szövetséget alapított MÉSZ (Munkanélküliek Érdekvédelmi Szövetsége) néven. Ez a szervezet utóbb csatlakozott a SZAMKÉT (Szakszervezetek, Munkástanácsok és Kereszténydemokrata Tömörülések Konföderációja) nevű szervezethez, amely a szakszervezeti vagyon feletti vita megállapodást elutasító oldalhoz tartozik.

HARMADIK PART teljességügyi értesítő

A KÖRNYEZETTEL,
EGYMÁSSAL
ÉS ÖNMAGUNKKAL
való együttélés új és régi útjait
keresők folyóirata

Megjelenik: 1989 óta,
évszakonként 80 oldalon.
Főszerkesztő: Maurer György

Kapható a nagyobb könyvesboltokban,
klubokban és előfizetéssel.
Címünk: 1124 Budapest, Németvölgyi út 120.
Telefon: 155-7565

INGYENES
mutatványszámot kérésre küldünk.